

Јасмина Ахметагић¹

Институти за српску културу, Приштина (Лейосавић)

ДА ЛИ ЈЕ АВГУСТИН ПОЧИНИО ГРЕХ ПРОТИВ ЉУБАВИ? (*Исјовесћи в.с. Виша Бревис*)

У тексту се промишља дијалог који Јустејн Гордер води са Августиним *Исјовесћима* у свом роману *Виша Бревис*. Сучељавање ова два текста омогућава преиспитивање мотивације, али и система вредности и разумевања Апсолута њихових приповедача.

Кључне речи: Августин, *Исјовесћи*, Бог, љубав, пронађени рукопис, грех, паганско, хришћанско, тенденција

Исјовесћи Аурелија Августина су најчитајније дело највећег филозофа отачког времена и најзначајнијег, а сигурно и најутицајнијег теолога Цркве. Посвећеност трагању за Истином, његово преобраћење у хришћанина и потпуна будност у изграђивању властитог живота и личности како би остварио истински, блажени живот - према Августинином сазнању то значи: „радовати се за тебе (Бога – *прим. ауш.*), у теби и због тебе“² – испуњавају странице његових *Исјовесћи*. Већ псалмичан, поетски, узвишени тон *Исјовесћи* упозорава на аутентичног боготражитеља. Па ипак, у свом кратком роману *Виша Бревис* Јустејн Гордер, аутор чувеног *Софијиног светића*, али и романа *Девојка с њоморанцама*, *Кћи директора циркуса*, *Замак у Пиринејима* итд., успоставља дијалог са Августиним, тематизујући његов однос са мистериозном, неименованом женом *Исјовесћи*, Августинином вишегодишњом љубавницом и мајком његовог детета, доводећи у питање његову базичну животну оријентацију. Тако се Августину, писцу трактата *О лажи* и *Против лажи*, спочитава да је слагао самога себе у круцијалној вредности људског живота: одричући се љубави изневерио је суштину бића.

Роман Јустејна Гордера има форму пронађеног рукописа – у антикварници у Буенос Аиресу аутор је нашао *Codex Floriae*, текст на латинском, из чијег увода („Флорија Емилија поздравља Аурелија Августина, бискупа Хипона...“) закључује да је реч о писму који је овом теологу и црквеном оцу упутила некадашња „дружбеница“ с којом је више од 12

¹ jaca.a@eunet.rs

² Св. Аурелије Аугустин, *Исјовијесћи*, превео Стјепан Хосу, Загреб, Кршћанска садашњост, 1983, 227.

година живео скупа у невенчаном браку. У традицији о Августину не зна се ништа детаљније о тој жени, ни о њеном животу са Августиним, што отвара простор ауторовој имагинацији. Гордер у свом предговору промишља порекло непоузданог рукописа - не зна да ли је реч о препису или апокрифу, рукопис још није класификован, нити му је утврђена права вредност.

Формом пронађеног рукописа Гордер се од садржаја Флоријиног писма дистанцира, мада каже да је, читајући *Исповести* пре много година, покушао да ствар сагледа из перспективе Августинове дружбенице, чиме открива и властиту мотивацију, и додаје: „Аугустиново схватање љубави између мушкарца и жене оставило је неизмерно дубок траг у мени“³. Када се овог исказа сетимо након прочитаног романа, увиђамо његову ироничну алузивност, односно блискост аутора ствовима изложеним у Флоријиним рукопису, који најстрасније оспорава управо Августинов доживљај љубави. Осим тога, ауторова сумња у исказ добијен у Ватиканској библиотеци (где тврде да никада нису добили никакав *Codex Floriae*), као и завршни коментар да је требало да узме бар признаницу од њих, и једна фуснота у којој исказује уверење да су папе знале за *Codex Floriae*, а судећи по каснијем делу *О благодетима брака*, и сам Августин) упозорава на његов доживљај Цркве као учесника у прикривању истине. Тако се формом пронађеног рукописа сугерише и могућност скривања аутора иза свога текста, што је принцип који треба имати на уму у оба случаја: и у Августиновој и у Флоријиној исповести. С друге стране, форма пронађеног рукописа функционална је и стога што нико није позванији да говори Августину у име љубави до она која га је волела и била вољена више од једну деценију, јер је права провера човекова у интимној интерперсоналној релацији – суд интимног ближњег, коме се открива вишеслојност особе, може се радикално разилазити са судом околине. Без форме пронађеног рукописа Гордер је могао да напише диспут, есеј, романсирану биографију Аурелија Августина, а на овај начин, дајући глас Флорији Емилији, омогућава непосредно коментарисање *Исповести* уз врло мало дописивања грађи коју је сам Августин изнео. Тиме се остварује и, у овом случају, суштинска функција пронађеног рукописа – уверљивост Флоријиног гласа, оспоравање самог духа Августинове књиге, односно урушавање његових *Исповести* изнутра.

Флоријин рукопис има 10 поглавља, што одговара броју поглавља Августинових *Исповести* у којима је у центру пажње његова личност. Како томе следи похвала Богу овог теолога, „многи преводиоци испуштају те три књиге сматрајући их „страним тијелом“ у аутобиографским *Исповијестима*“⁴, иако оне то нису, јер се сам Августин у њима позива на претходна поглавља. Но, Флоријин текст циља пре свега на личност Аурелија Августина, из чега и произилази ова подударност.

3 Јустејн Гордер, *Вийна Бревис: писмо Флорије Емилије Аурелију Августину*, превео Љубиша Рајић, Београд, Центар за геопоетику, 1997, 10.

4 *Исповијести*, фуснота 10, 249.

Флорија пише своје писмо десет година након раздвајања од Августина, подстакнута *Исјовестима* које јој је, као побожно штиво, дао свештеник у Картагини. У том часу, она је катекумен – одрасли кандидат за крштење – што је био и Аурелије до часа свога преобраћења, када пуним срцем прихвата свети сакрамент. Но, Флорија одмах открива да неће дозволити да је покрсте: „Не смета ми Назарећанин, не сметају ми ни четири јеванђеља, али нећу да ме покрсте.“⁵ До краја романа откривају се и њени разлози, а опаска да писмо има за адресата не само бискупа Августина него кроз њега и целу хришћанску цркву, добија, како ћемо показати, пуну потврду.

У Августиновим се *Исјовестима*, писаним након обраћења, где аутор сагледава свој живот са свешћу радикално другачијом од оне с којом га је живео, само на два места помиње ова жена. Први пут, када дефинише природу њиховог односа: „Оних сам година живио с једном женом, али не у браку који се зове законити; открила ју је моја несташна заљубљеност у којој није било разборитости. Али имао сам само једну, и њој сам био вјеран. С њом сам дакако требао искусити на властитом кожи која је разлика између правог брачног савеза, који се склапа ради рађања дјетета, и договора на темељу страствене љубави, гдје се такођер рађају дјетета, али против жеље родитеља, па кад су већ рођена, обвезују родитеље да их љубе.“⁶ На другом месту пише о разланку: „Кад су ми од мога бока отргли жену с којом сам обичавао спавати, као запреку женидби, било ми је сломљено и израњено срце уз које је она била прирасла, и почело је крварити. Она се вратила у Африку, завјетујући се теби (Богу – *прим. ауџ.*) да неће познати другога мушкарца. Код мене је оставила мога наравног сина што ми га је родила. Али ја, несретник, нисам имао снаге да учиним као она. Нестрпљив због одлагања, будући да би тек послје двије године имао добити ону коју сам испросио, и јер нисам био љубитељ брака, него роб страсти, нашао сам другу, али не као закониту жену; тако се у неку руку имала подржавати и продужавати болест моје душе, било нетакнута било још већа, уз пратњу навике која ће потрајати док не наступи законита жена. Тако она моја рана која ми је била задана тиме што су ми отргли прву жену није хтјела зацијелити, него се након љуте упале и боли стала гнојити те је бољела наоко блаже, али безнадније.“⁷

Флоријино оповргавање тврдње да је њихов однос био само страст (били су и најбољи пријатељи, душевни, а не само телесни избор једно другом, „живели смо верни једно другом више од 12 година“), мада допуњено податком неисказаним у *Исјовестима* (неретко су људи који су их сусретали помишљали да су муж и жена, што је Августину – по њеним речима – годило), кореспондира са информацијама које о својим осећањима након раздвајања даје и Августин. Флорија у свом рукопису преправља и два битна податка, који бацају другачије светло на саму личност

5 *Витиа Бревис*, 15.

6 *Исјовијести*, 64.

7 Исто, 126.

Аурелија Августина. Најпре, она тврди да није отргнута од њега зато што је одговарајућа девојка за женидбу већ нађена, већ да јој је он сам рекао да је одбацује од себе јер је сувише воли: „Сматрао си да те везујем за свет чула, тако да ниси имао мира да се усредредиш на спас своје душе.“⁸ Управо то и види као разлог што ништа није испало од његовог планираног брака: „Ти пишеш да Бог жели да мушкарац живи пре свега уздржавајући се. У таквог Бога ја не верујем.“⁹ Августин је, наравно, могао начинити и другачији избор: могао је и на том месту показати отпор установљеним формама и донети другачију одлуку и то је мисао која се намеће док читамо *Исповести* и отвара проблем могућег огрешења о љубав. Међутим, овакву критику спречава управо Флоријин цитат, да је оставља зато што је сувише воли. Ако то не каже, може се учинити да је Аурелијев избор доказ да му није била превише важна, те да је начин на који нам Флорија предочава збивања само последица њене пројекције. Но, ако то каже, као што је учинила, она тиме у исти мах указује на доследност Августиновог избора – на присуство његовог животног позвања, што је Платонова идеја о човековом доласку на свет јер је позван, о избору животног обрасца који обавља његова душа док још борави у свету идеја, а који памти човеков пратилац - дајмон¹⁰. Уосталом, ако Августин оставља жену зато што је сувише воли – за шта је неопходна велика духовна снага и снажна мотивација – та тврдња оспорава његов конформизам и каријеризам, који ће Флорија више пута истицати у свом тексту. Осим тога, Флорија исправља Августинову тврдњу да се заветовала Богу да неће имати другог мушкараца – она тврди да се заветовала самом Августину, који је то од ње тражио; управо је то била њена једина утеха, јер је разумела да му је још стало до ње и да се још није одлучио за брак. У том контексту, сазнање које стиче тек читањем његових *Исповести*, да је пре женидбе узео себи другу жену, ишчитива се као Августиново лицемерје и себичност. Немогуће је бити судија на основу два текста, када имамо само заокружене и довршене две различите исповести и свест о могућностима прикривања текстом, али ова два текста, сучељена, постављају изузетно важно питање: Августинове *Исповести* и Флоријина исповест прерастају у диспут о Богу – како прича одмиче, то се све више види разлика у њиховом систему вредности и њиховом разумевању Апсолута. Видећемо колико Флорија, пре свега детаљима, ситним исправкама Аурелијевих исказа, смањује уверљивост његовог текста. Детаљи које она уноси у своју причу и којом допуњава Августинов текст – њихово упознавање, квалитет заједничког живота, три писма која је од њега добила након разлаза, обнова њиховог односа након смрти Августинове мајке Монике, те катастрофалан исход обновљеног односа (Августин прибегава физичком насиљу, остављајући крваве ране по њеном телу „јер је допустио да га њена нежност доведе у

8 *Витџа Бревис*, 19.

9 Исто.

10 Платонова идеја уткана је у Хилманова „теорија жира“ (види: Џејмс Хилман, *Код душе*, Београд, Федон, 2010)

искушење“), немају толико за циљ да докажу неистинитост Августиновог текста, колико да дају уверљивост властитом, јер је суштинска разлика у разумевању Бога и без тих дописивања видљива. Овим се епизодама у првом реду даје пуноћа Флоријиној причи. Наравно, овако крупан догађај (насиље у коме се Флорија суочава са неслућеним злом, када схвата да вољени у њој више не види појединачну личност, већ симбол: „Ти си се, милостиви бискупе, бацио на Еву, на жену.“¹¹) морао би наћи места у *Исповестима*, које исповедају љубав према погубним песничким причама и радост учења излишних ствари, крађу хране од родитеља, лагање због незасите жеље за игром у детињству, жељу за истицањем, таштину, пожуду, светојрдну радозналост. Овом епизодом мотивисана је Флоријина оптужба да је Августин пажљиво бирао оно што ће исповедити.

Флорија указује и на непрецизност Августиновог исказа да му је оставила сина, пошто није ни имала избор (није имала никаквог иметка), те ју је Моника, која је хтела сина да ожени девојком из добре куће, испратила у Августиновом одсуству. Коментаришући Августинову реченицу из *Исповести* да много тога прескаче, а много тога је и заборавио, Флорија не пренебрегава главни циљ његове књиге, али му пребацује тенденциозан избор грехова које исповеда. Превише исповести, нарочито ситничаво разматрање властитих грехова, заваљава утиском да је исповеђено све, те Флорија својим ставом сугерише да је признавање дечје крађе воћа манипулативан процес, јер у исти мах открива невиност особе, и занемарује друге грехове, пре свега спрам ње, које је темељно прећутао: „А кад већ толико труда улажеш да запишеш своје исповести, сматрам да је то прећуткивање скоро срамотно.“¹² Флорија упозорава на девету књигу у којој Августин моли Бога да прими његове исповести и за оне бројне ствари покрај којих пролази ћутећи – овакав наговештај Флорија тумачи као да се оно прећутано управо односи на њихов последњи сусрет. Тако својом приватношћу образлаже туђе писање¹³, узимајући себе за референтну тачку и превиђајући, при том, да је то такође догматизам, који пак у Августину јасно препознаје. Она наступа као особа која зна, која истину има у свом поседу, те је само обелодањује, чему одговара и аналитичан тон њеног рукописа.

Морамо, наравно, узети у обзир намеру с којом је Аурелије Августин писао своје *Исповести*. То је текст у коме доследно човек говори Богу, интимно му се обраћајући, а знајући при том да Онај коме се обраћа све то већ зна, да Њему ништа није непознато: „Зашто ти дакле приповиједам у ситнице толике ствари? Очито не зато да по мени сазнаш за њих, него да к теби уздигнем своју љубав и љубав оних који ово читају, па да сви рекну: Велик је Господин и хвале достојан веома!“¹⁴ *Исповести* нису мемоа-

11 *Витиа Бревис*, 147.

12 Исто, 21.

13 Грешку оваквог начина закључивања приказао је Киш у причи о Осипу Манделштаму („Црвене марке с ликом Лењина“).

14 *Исповијести*, 253.

ри, нису аутобиографија у правом смислу те речи, јер њихов циљ није да говоре о свим догађајима Августиновог живота, већ онима који су подлога хвалоспеву Божијој милости, у шта *Исповести* прерастају, јер доказују Божије провиђење и његово деловање у Августиновом животу (аутор указује на изненадно оздрављење у детињству, а пре свега на чињеницу да се Бог пројављује човеку кроз другог човека¹⁵, у његовом случају кроз мајку Монику, бискупа Амброзија, који га је вратио католичкој вери, а преобраћење пријатеља Алпија, који је волео циркуске игре, Господ је извео преко Августина). Да је његова исповест тек секундарно намењена људима, као штиво које их може привести Богу, Августин експлицитно казује: „Шта је дакле имам с људима да они морају чути моје исповијести, као да ће они залијечити *све слабости моје*? (...) Род су радознали, жељан да упозна туђи живот, али лијен да поправи свој! Што желе чути од мене тко сам, а не желе од тебе чути тко су они? И одакле знају, кад о мени слушају од мене самога, да ли говорим истину, кад *ниједан човек не зна што се догађа у човеку осим духа човјечјега који је у њему* (...)“¹⁶ У том је смислу и простор који је у *Исповестима* дат првој жени у складу са логиком саме Августинове књиге, у којој говори о лутањима своје душе, својим душевним и мисаоним борбама и коначном смирењу у Богу (уосталом, управо су оба значења – исповест и похвала богу – садржана у значењу латинске речи *Confessiones*¹⁷), те тако пуно простора припада Августиновом опредељењу за манихејце, а потом и оспоравању манихеизма, интересовању за астрологију и библиомантију, као што промишља и стварање света, порекло зла, појам времена, а тумачи и поједине делове Светог писма.

Индикативно је, међутим, да у *Исповестима* не постоји ниједно место у коме би као властити грех Августин исповедио свој однос према другом људском бићу, осим овлашне опаске из дечачког доба, да је најоштрије приговарао ономе што је и сам другоме чинио, а када је бивао раскринкан, испољавао је пре склоност бесу но попуштању. Не постоји никакав увид у стање жене коју оставља, односно *Исповести* су потпуно лишене емпатије. Целом својом усмереношћу, мада никада експлицитно, Флоријин рукопис инсистира на овој чињеници. Разлог одсуства емпатије је, свакако, у томе што је Августин далеко од тога да религиозност поистовети са световном етиком, те да је разуме као ослонац за регулисање међуљудских односа. „У Православљу је етика *религиозна*, она је начин спасавања душе, који се одређује религиозно-аскетски. Стога се у њему религиозно-етички максимум достиже у монашком идеалу, као савршеном *следовању* Христу у самоодрицању и ношењу свога крста.“¹⁸

15 Овај је став далека претходница става руског православног мислиоца Николаја Фјодорова да Бог делује у свету пре свега кроз човека.

16 *Исповијести*, 208.

17 О двоструком значењу латинске речи *Confessiones* обавештава нас преводилац у кратком садржају прве књиге *Исповијести*.

18 Сергеј Булгаков, *Православље ; Софиологија смрти*, Београд, БРИМО, 2001.

Августин исповеда грехове у односу на своју мајку, али и тада само у оквирима свога удаљавања од Бога, а не у контексту греха који чини на психолошком нивоу. Коначно, ту није реч само о мањку емпатије, јер он не говори ни о психолошкој штети који други наносе њему, јер је његов начин мишљења далеко од сваког психологизирања. О штети и користи он говори само у апсолутним категоријама, у смислу удаљавања са Божијег пута и враћања њему. И када приповеда о крађи воћа, према чему се у свом писму Флорија односи поспрдно¹⁹, он то чини ради даље рефлексивне, те промишља уживање у самом греху, пошто је његова основна намисао не да исповеди грех крађе воћа, него да тим поводом размишља о корену зла, о унутрашњем својству греха: „Сам не бих био починио оне крађе, у којој ме није веселило оно што сам украо, него то да сам крао; а то ме самога уопће не би веселило, па не бих ни учинио.“²⁰ Тако Флорија и сама чини оно што пребацује Августину, када овај цитира речи апостола Павла, да је „за мушкарца добро да не дира жену“, а пренебрегава даљи текст у коме апостол каже да сваки мушкарац мора да има своју жену и свака жена свог мушкарца, како би се избегао неморал: „Зар ниси научио у говорничкој школи колико је опасно истргнути једну реченицу из њеног контекста?“²¹

Флоријин је текст пун цитата из литературе који сведоче о њеном образовању; она, с поносом, саопштава Августину да је сада и сама образована жена, учитељ реторике. То, свакако, не може импресионирати онога ко је писао о испразности школовања кроз које је прошао, јер га је само удаљавало од Бога и ко је критичан према окружењу које таквом образовању повлађује. Августин запажа да је једини циљ учења да се што боље располаже вештином говорништва, да би се више људима замерио лошим изговором неке речи но ако би замрзео другог човека: „Као да му највећи непријатељ може бити опаснији од саме мржње којом је на њега распаљен; или као да нетко прогонећи другог теже рањава њега него што рањава своје срце самим тим непријатељством. А знање слова сигурно није у човјеку дубље усађено од савјести, која му брани чинити другоме оно што сам не жели доживјети. (...) У том рвалишту више сам се трудио да не изрекнем који барбаризам него што сам се чувао да не завидим друговима који то не чине, док ја чиним.“²² Своје напредовање у говорничкој школи карактерише као „надимање испразношћу“ да би уживао радости таштине, јер је ту реч о таштој слави да се другоме свиди, па макар и лагао у говору. Услед увиђања испразности своје позиције учитеља говорништва, он и напушта катедру: „Одлучио сам (...) да непримјетно повучем услуге свога језика са сајма брбљавости, да не би и даље дјечаци, који

19 „Ти не пропушташ да поменеш чак и оно ужасно „недело“ које си починио у својој шеснаестој години када си заједно са неколицином других дечака украо неколико крушака узбравши их с дрвета.“ (*Витиа Бревис*, 37)

20 *Исјовијести*, 40.

21 *Витиа Бревис*, 37.

22 *Исјовијести*, 26.

не маре за твој закон, ни за твој мир, него за лажљиве лудости и судбене препирке, куповали из мојих уста оружје за своју махнитост.²³ Наравно да је овде реч о новозаветном доживљају стварности, о обрту вредности који је удаљен од система вредности друштвеног окружења (управо док је грешио, руководећи се друштвеним системом вредности, звали су га „дечаком велике наде“), те и познање Бога, за Аурелија Августина, стоји над сваким образовањем. У том се контексту чини бесмисленом Флоријина тврдња о Августиновом каријеризму, коју посебно заоштрава када говори о сину Адеодату. Пребацујући Августину што тако мало пише о сину, а поготово инсистирајући на Августиновом исказу да је Адеодат „тјелесни син по моме гријеху“, који се умом изузетно одликовао, те да „код оног дјечака нисам имао никаква удјела осим свога гријеха“²⁴, Флорија тенденциозно закључује: „Ваљда не верујеш да је Бог уклонио дечака да би ти помогао у твојој каријери свештеника и бискупа? Нека ти се смилује у твојим заблудама.“²⁵ И у овом случају она узима део реченице из контекста, намерно превиђајући целину: смисао Августинових речи састоји се у изрицању хвале Богу што је тако умним начином његовог сина Адеодата, а у складу са основним ставом *Исјовести* да све што је добро долази од Бога, да човек нема разлога да буде поносан на себе самог – „Што сам га у твојој науци одгајао, то си ме ти потакнуо, нитко други. Признајем дакле пред тобом твоје дарове.“²⁶

Из ова два рукописа другачије светло пада и на Августинову мајку Монику. Не само да је Флорија види као препреку њиховој вези, јер се поставила између њих, љубоморна, невољна да сина пусти од себе, већ и самом Августину приписује Едипов комплекс и неприродну везу са мајком: „Зар један мушкарац не треба да напусти свога оца и своју мајку, да живи заједно с једном женом и да њих двоје буду једно тело?“²⁷ И мада се Флорија овде ослања на Нови завет, она односе поставља искључиво на психолошки ниво. У том контексту тумачи и Моникин сан у коме ова стоји на дрвеном „равналу“, тугујући због синовљеве пропасти, а младић у сну је теши и уверава да ће њен син стајати тамо где је и она; потом види сина како стоји крај ње на истом месту. Овај сан Августин тумачи у контексту прихватања вере, односно приближавање мајчином идеалу, пошто за Монику синовљева пропаст значи живот без преобраћења. Флорија пак остаје на психолошком нивоу, тумачећи овај сан као слику Августинове немогућности да се одвоји од мајке: „Много сам се пута питала да ли ти је сопствена мајка украла вољу да волиш неку жену.“²⁸ Августин пак о својој мајци мисли као о жени велике мудрости која је успела да цели живот у миру проведе са мужем изузетно тешке нарави, која је и са

23 Исто, 182.

24 Исто, 189.

25 *Витџа Бревис*, 27.

26 *Исјовијести*, 189.

27 *Витџа Бревис*, 62.

28 Исто, 63.

свекрвом изградила добре односе, а која је имала дар да мири завађене: „по одјећи жена, по вјери мушкарац, по сигурности старица, по љубави мајка, по побожности кршћанка.“²⁹

Најуверљиви део Флоријиног рукописа чини експлицитна критика Августиновог отпора према свету чула. Борба против пожуде испунила је цели Августинов живот и проткала је у значајној мери његове *Исповести*. Флорија је иронична, налазећи да је својом уздржанашћу Августин још више распламсао своју пожуду, те у низу коментара ствара готово гротескну слику сада већ старог бискупа, опседнутог жудњом. Но, када Флорија именује своју супарницу као једно филозофско начело, она из свог система вредности и свог животног оквира тумачи другог – оно што она осећа као апстрактно начело Августиново је аутентично осећање, јер нико, а нарочито не филозоф такве дубине какав је био Августин, свој живот не посвећује маглама, већ ономе у шта верује („Јер гдје је ваше благо, ондје ће бити и срце ваше.“³⁰). Флорија пише на такав начин да Августин изгледа попут каквог робота, који се бори са својим жудњама ни због чега, из пуког принципа. Напротив, борба против својих чула, обуздавање, за Августина има дубоки смисао: „Јер ти си увијек био присутан срдећи се милосрдно и најгорчим си чемерима залијевао све недопуштене моје ужитке, да тако научим тражити ужитке без чемера (...).“³¹ Ослањајући се на библијску мисао – *Бог удара да излечи* – Августин је и бол који је искусио због раздвајања од прве жене, морао разумевати у том контексту. Па ипак, Флоријино пребацивање да Августин с презиром гледа на Божије дарове и дела, јер су чула такође Божија дела, те увид да отпор према свету чула више потиче од манихејаца, него из Новог завета – а пребацивање се ослања на део *Исповести* у којима Августин поклања пажњу и чулу мириса, и исхрани, и слуху и виду – има своје оправдање. На темељу овог дела *Исповести*, Флорија је и цинична³², и иронична³³, али она даје и разборите аргументе који погађају суштину ствари и усмерени су тако да раскринкају Августинов фанатизам: „Језа ме подилази. Замисли само да постоји неко ко има моћ да утихне песму птица само зато што је својим унутарњим ухом чуо неку још лепшу песму?“³⁴ „Ти пишеш да понекад пожелиш да све оне дивне мелодије на које се певају Псалми Давидови нестану не само из твојих ушију, већ из ушију целе цркве. (...) Зар уметност не би требало да буде богослужење? И зар не би требало да и богослужење буде уметност?“³⁵ У Августиновом промишљању шта

29 *Исповијести*, 186.

30 *Јеванђеље по Маџеју*, 6: 21.

31 *Исповијести*, 32.

32 „Ти мораш јести, Аурелије, и имаш право да ти храна прија. Да ниси можда престао и да се переш? Када видиш неки леп цвет, имаш право да одеш до њега и помиришеш га. Мада то данас називаш „пожудом тела.““ (*Витџа Бревис*, 35)

33 „Мислиш ли ти да су неки делови људскога тела мање вредни пред Богом него други? Да ли је, на пример, твој велики прст мање неутралан од језика?“ (Исто, 41)

34 Исто, 105.

35 Исто, 147.

воли када воли Бога, садржана је и јасна разлика чулних и ванчулних искустава: „Па ипак љубим неко свјетло, неки глас, неки мирис, неко јело, и неки загрљај, кад љубим Бога свог: свјетло, глас, мирис, јело, загрљај свога унутарњег човјека, где свијетли мојој души нешто чега не обухваћа простор, гдје звучи нешто чега не односи вријеме, где мирише нешто чега не разасипа вјетар, гдје је тек којег не смањује уживање, гдје је чврсти загрљај којег не раскида засићеност. То је оно што љубим кад љубим Бога свог.“³⁶ Када то узмемо у обзир, Флоријини приговори изгледају као банализовање једног искуства које нема у своме поседу. Из психолошке сфере она тумачи искуство које не припада психологији: „Могућност мистике претпоставља да у човеку постоји специфична способност непосредног, надразумског и натчулног, интуитивног поимања које ми и називамо мистичким (...).“³⁷ Визије, мистична искуства, не могу бити схваћена из Флоријине равни постојања, што не значи да не постоје, те да су само фикс-идеја на себе усредсређеног бискупа: „Пред Богом се бацаш у хвалисање колико дубоко сада можеш доживети презир целог његовог створеног дела. То чиниш због једне „блиставе светлости“ за коју кажеш да си је видео својим унутарњим оком.“³⁸ Но, о блиставој светлости говори и Тесла, и Вилијем Блејк, и Јунг, као и мистици различитих вера и времена, не само Аурелије Августин. „Калуђери-иноци с Атоса у 14. веку, следбеници Григорија Паламе, посведочили су да су они који су молили Исусову молитву видели светлост Христову, и ту су светлост сматрали светлошћу Преображења с горе таворске (...).“³⁹

Основна Флоријина оптужба, којој је све остало само илустрација, јесте да је Августин више волео спас сопствене душе но њу: „Како си се хранио мојим соковима! И онда си ме продао зарад спаса своје душе. Како неверство, Аурелије, каква кривица! (...) Не, ја не верујем у Бога који захтева људске жртве. Ја не верујем у Бога који пустоши живот једне жене да би спасао душу једног мушкарца.“⁴⁰ Свој однос са Августином она ишчитава на митском прототипу односа Енеје и Дидоне, пребацујући му да је, попут овог митског јунака, напустио љубав због већег и важнијег задатка. Важнијег задатка од љубави, према Флорији, човек не може имати и то је оно са чиме се није тешко сложити, али остаје отворено питање шта је са човековим позвањем и шта са њим треба да буде, уколико је у конфликту са љубављу. Августинов је поступак обележио њен однос према Богу: Флорија је дубоко супростављена Августиновом Богу, мада и сама говори о Апсолуту, доживљавајући га на другачији начин. Она већ на почетку каже да је и сама свој пут у потпуности посветила Истини, дакле, учинила је исто што и Августин, али су исходишта њиховог пута сасвим различита.

³⁶ *Исповијести*, 212.

³⁷ Сергеј Булгаков, *Нав. дело*, 158.

³⁸ *Виша Бревис*, 51.

³⁹ Сергеј Булгаков, *Нав. дело*, 160.

⁴⁰ *Виша Бревис*, 57.

Лајтмотивски се понавља у Флоријином рукопису сећање на њихов заједнички прелазак преко реке Арно, када је Августин одједном пожелело да помирише њену косу: „Ходао си и разговарао с неким мушкарцима, а онда си се изненада нашао поред мене. Осетила сам како си ми спустио шаку на раме, онда си ме привукао себи и прошапутао: „Живот је тако кратак, Флорија!“ (...) Тада си ме замолио да ми помиришеш косу. И то си учинио. Осећала сам твој дах на затиљку док си ми расплитао моју дугу косу и мирисао је.“⁴¹ Ова сцена је одредила и наслов романа, а указује и на неколике битне разлике међу љубавницима: Флорија закључује да је Августин некада знао да воли, али је заборавио. Међутим, кључно је питање на шта је човек побуђен меланхоличном спознајом краткоће живљења. Флорија је подстакнута на коришћење пролазног, оног „овде и сада“, паганским *carpe diem*, јер је живот непоновљив и неумитно пролази, Августин на превазилажење пролазног, на његово наткриљивање вечношћу⁴².

Другачијом мером мере живот Флорија и Августин. Иако је њена одбрана љубави сасвим новозаветна, усмерена на то да бискупу покаже како је одступио од основног начела властите вере, те у том смислу заиста основана и уверљива, јер је очито да Августин није досегао метафизичко значење полне љубави – пребацујући Августину што јадикује јер је зачет у греху⁴³ – она пренебрегава различит мисаони систем који се открива у *Исповестима*, а који је очевидан нпр. у Августиновој радости након преобращења: „Тко сам био и какав сам био ја? Каква зла није било у мојим дјелима, или ако не у дјелима, у мојим ријечима, или ако не у ријечима, у мојој вољи? Ти си пак, Господине, добар и милосрдан: десница је твоја погледала у дубину моје смрти и из дна мога срца ишчупала бездан покварености. А све је било у овоме: не хтјети што сам ја хтио, а хтјети што си ти хтио.“⁴⁴ У подтексту ових речи налази се уверење да је Христ истина и живот, да се ван тога налази смрт. О љубави према Богу, Августин казује: „Премало те наима љуби онај који уз тебе љуби нешто што не љуби због тебе. О љубави, која увијек гориш и никада се не гасиш!“⁴⁵ Уосталом, ако је Марији Магдалени опроштено „јер је велику љубав имала“, онда се свакако не мисли на њену грешну љубав у земаљској равни, већ велику љубав коју је показала према Христу. Мада сасвим различитог карактера, ни она није у љубави овога света нашла своје спасење. Пренебрегава Флорија и ону разлику дату између родовског и космичког начела која је такође присутна у основи вере, тако да је истинита њена мисао да Бог није створио мушкарце да се шкопе, али је Бог исто тако дао могућност

41 Исто, 75.

42 „Најдубље зло је садржано у самом природном устројству постојања, које се човеку најдубље открива у једном од закона тог устројства – у смрти.“ (Светлана Семјонова, *Философија бесмртности*, Београд, Логос, 2005, 9)

43 Флорија коментарише: „Или у љубави, часни бискупе, дете се зачиње у љубави, тако лепо и умно је Бог средио свет, није дао да се то догађа пуњењем.“ (*Видна Бревис*, 33)

44 *Исповијести*, 181.

45 Исто, 232.

избора између природног начина живљења (који није највиша вредност) и човекове посвећености трансцендентном.

Флорија, наравно, не пропушта да укаже на Августинову искључивост, издвајајући један фрагмент из његових *Исповести* у којима овај црквени отац говори о огњу и мукама које би доживео да је умро у једном часу болести, пре свога обраћења: „Шта је то ако није искривљена митологија? Ти, који си толико исмевао старе приче о боговима, ти дакле још увек верујеш у гневног Бога који жели да вечно кажњава и мучи људе због њихових дела?“⁴⁶ Из овог опажања интелигентна и образована Флорија јасно упућује на грешку у Августиновом закључивању која је супротстављена новозаветном духу: „Али то дакле данас чини један угледан царски реторичар? Он верује да је кроз неколико година бискуп Хипона у добром стану у блаженом рају Божјем, док је Флорија Емилија послата у вечни огањ и муке јер још увек није дала да је покрсте?“⁴⁷

Коначно, Флорија оптужује Августина и теологе за пражњење Бога, за изневеравање суштинске вредности света који је Бог створио: „Ви поричете љубав између мушкарца и жене. То се можда може опростити. Али ви то чините у име Божје.“⁴⁸ Указујући на неодрживост и неистинитост ових ставова Флорија уистину брани новозаветне вредности. Но, поставља се питање да ли је на основу Августиновог живота, који свакако није типичан, може извести овакав приговор.

Упркос многим Флоријиним увидима који су основани, а који заправо указују на противречја садржана у самој вери, на њену парадоксалност, не можемо превидети да Флорија, ослањајући се у својој суштинској примедби на Цицерона, који каже да је исповедити се лек за онога ко је грешио, заборавља и основну природу Августинових *Исповести*: „Али ти не исповедаш своје најважније грешке!“⁴⁹ Њено је писмо, више од свега, надкомпензација некадашњег губитка који је обележио њен лични живот, односно њеног осећања да је била жртвено јагње⁵⁰. Уосталом, она своје грешке не исповеда, она у своме писму суди. Ако је суђење схватљиво јер писмо упућује жртва починиоцу - Флорија сведочи о себи као жртви: отерана је од мушкарца којег воли, одузето јој је дете и била је претучена. Управо физичко насиље оправдава њену наративну стратегију доследног оптуживања, јер је то начин на који жртва разрешава проблем свог идентитета и то у директном казивању починиоцу злодела. Но, Флоријина претеривања упућују да она чини грешке и док суди: нпр. када опажа да у његовим *Исповестима* нема много хумора, она пренебрегава да ничему хумор није тако стран као узвишеном тону, те изневерава дух саме књиге

46 *Витџа Бревис*, 73.

47 Исто.

48 Исто, 147.

49 Исто, 127.

50 „Али она (Моника – *прим. аућ.*) је рекла да си јој ти препустио да ме испрати из куће, јер ти немаш снаге за то. Постоје сељаци који нису у стању да закољу своје сопствено јагње.“ (Исто, 89)

о којој говори, како би сугерисала да се Августин као личност смањило и да му је дух увео. Њен закључак да где је највише духа најмање је љубави важи само у случају духовно самозадовољног човека, у које се Августин не може убројити, а на Августинову надменост она упозорава више пута, па и када скрива сузе над умрлом мајком, „као да није само човек“. Но, на основу хотимичног банализовања, вађења реченица из контекста, па и уписивања свога доживљаја у туђе наговештаје, за разлику од аутора, верујемо да је *Codex Floriae* мистификација, а не препис оригинала.

Но, оно што Флорија препознаје као надменост и самоусредсређеност, део је Августиновог погледа на свет, сажето исказаног у *Исјовесћима*: „И какав је било који човек, ако је само човек?“ Тако чујемо и захтев за натчовеком⁵¹ који Ниче исказује у своме времену, који ће имати другачије лице, који ће радосно узвикивати да је Бог мртав, али који је по захтеву за апсолутношћу свога постојања рођен још у *Исјовесћима*, исходећи из Новог завета.

Резиме

У свом кратком роману *Виша Бревис*, користећи се формом пронађеног рукописа, Јустејн Гордер успоставља дијалог са Августином, тематизујући његов однос са мистериозном, неименованом женом *Исјовесћии*, Августиновом вишегодишњом љубавницом и мајком његовог детета, доводећи у питање његову базичну животну оријентацију. Дајући глас Флорији Емилији, Гордер омогућава непосредно коментарисање *Исјовесћии* уз врло мало дописивања грађи коју је сам Августин изнео. Флоријин текст оспорава сам дух Августинове књиге, урушава његове *Исјовесћии* изнутра, преправљајући у свом рукопису податке из *Исјовесћии*, као што дописује и нове, који бацају другачије светло на саму личност Аурелија Августина. Сучељавање ова два текста омогућава преиспитивање мотивације, али и система вредности и разумевања Апсолута њихових аутора: Флорија је подстакнута на коришћење пролазног, вођена паганским *царие дием*, Августин на превазилажење пролазног, на његово наткриљивање вечношћу. Тумачећи из психолошке сфере искуство које не припада психологији, Флорија оптужује Августина и теологе за изневеравање суштинске вредности света који је Бог створио, те је њено писмо, како откривамо, у првом реду надкомпензација губитка који је обележио њен лични живот и натерао је да се осети као жртвено јагње.

51 Ничеов захтев за Натчовеком произилази из незадовољства човеком који је далеко од спознаје да је божански, од захтева да буде савршен као Отац небески, из увиђања да је човечанство јадно стадо које је према себи самерило и Божији лик. Захтев за Натчовеком је захтев за метаморфозом човека и света, те Ничеов узвик да је Бог мртав јесте и захтев за потврђивањем човека и одговор на религиозност која је саму себе издавала смањући човека и плашећи га паклом и смртним греховима. Натчовек је виши стадијум у развоју човека, слободно, стваралачко биће и као биће вредности никако није супротстављено новозаветном духу, као што се то пречесто сматра.

Литература

Аугустин 1983: А.е Аугустин, *Исповијести*, превео Стјепан Хосу, Загреб: Кршћанска садашњост.

Булгаков 2001: С. Булгаков, *Православље; Софиологија смрти*, превела Антонина Пантелић, Београд: БРИМО.

Гордер 1997: Ј. Гордер, *Витиа Бревис: писмо Флорије Емилије Аурелију Августину*, превео Љубиша Рајић, Београд: Центар за геопоетику.

Хилман 2010: Ц. Хилман, *Код душе: у појмицима за карактером и позовањем*, превела Мирјана Совровић, Београд: Федон.

Светло писмо стариога и новога завјешта, превели Ђ. Даничић и Вук Стеф. Карацић, Београд: Југословенско библијско друштво, [с. а.]

Семјонова 2005: С. Семјонова, *Философија бесмртности*, превео Мирољуб Авдаловић, Београд: Логос.

Jasmina Ahmteagić

HAS AUGUSTINE COMMITTED A SIN AGAINST LOVE?

(*Confessions* v.s. *Vita Brevis*)

Summary

The form of the found manuscript in Jostein Gaarder's short novel *Vita Brevis* establishes the dialogue with Augustine, therefore he sets the topic: Augustine's relationship with the mysterious, unnamed woman of the *Confessions*, who is Augustine's perennial mistress and the mother of his child. Thus, the author questions Augustine's basic life orientation. With the introduction of Floria Aemilia, Gaarder is able to comment the *Confessions* immediately, slightly adding to the corpus brought by Augustine himself. Floria's text is being disputed by the spirit of the Augustine's book itself, breaking its *Confessions* from the inside, reconstructing the data from the *Confessions* in its manuscript. He is also adding the new data, which are casting the new light onto the person Augustine of Hippo. Confrontation of these two texts enables the review of the motivation and the system of values, as well as the understanding of the Absolute of their authors. Floria is incited to use the ephemeral, being lead by the pagan CARPE DIEM, whereas Augustine is incited to overcome the ephemeral, trying to go beyond the eternity. By interpreting the experience from the psychological sphere, even though it does not belong to that sphere, Floria accuses Augustine and theologians for the betrayal of the essential value of the world created by God, thus her letter, as we discover in the first line, is the over compensation of the loss which marked her personal life and in the same time forced her to feel as the scapegoat.

Примљен децембра 2011.

Прихваћен за штампу маја 2012.